

Alper DOĞAN

Yrd. Doç. Dr., İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, İ.İ.B.F., Maliye Bölümü

alper.dogan@ikc.edu.tr

Melih KABAYEL

Bilim Uzmanı, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, S.B.E., Maliye ve Mali Yönetim/Doktora

melihkabayel@gmail.com

Özet

Amaç: Araştırmada, obezite vergilerinin teorik temelleri üzerinde durularak obezite vergisini uygulayan ülkelerden örnekler ile obezite vergisinin uygulanabilirliği tartışılmaktadır.

Yöntem: Obezite vergileri teorik temelde ele alınarak ülke uygulamaları üzerinde durulmaktadır.

Bulgular: Dünyadaki obezite vergisi uygulamalarına bakıldığında, son yıllarda obezite vergileri uygulayan ülke sayısı artmıştır. Birçok ülkede obezite vergilerinin pozitif etki yaratmasından dolayı dünya genelinde 22 ülke, obezite vergilerini bölgesel veya ulusal düzeyde çeşitli şekillerde uygulamakta veya uygulanmasını planlamaktadır.

Anahtar kelimeler: Kamu müdahalesi, obezite vergisi, dışsal maliyetler, piyasa başarısızlığı.

Bilgilendirme: Bu çalışma, Melih Kabayel tarafından, Alper Doğan danışmanlığında yazılmış, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde 2017 yılında savunulmuş, "Türkiye ve Seçilmiş Ülkelerde Obezite Vergilerinin Uygulanabilirliği" adlı yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

APPLICABILITY OF OBESITY TAXES IN PERSPECTIVE OF WORLD PRACTICES

Abstract

Objectives: In the study, aims to focus on the theoretical bases of obesity taxation, the feasibility of obesity taxation is discussed with samples from implementing countries of obesity taxation.

Methods: Obesity taxes are considered on the theoretical basis and country practices are emphasized.

Results: Considering the practices of obesity tax in the world, obesity has increased the number of countries applying taxes in recent years. Due to the positive impact of obesity taxes in many countries, 22 countries around the world are planning to implement or carry out obesity taxes at various regional or national levels.

Key words: Social interference, obesity tax, external costs, market failure.

Acknowledgement: This study was derived from a postgraduate thesis titled "Applicability of Obesity Taxes in Turkey and Selected Countries", which was written by Melih Kabayel in the consultancy of Alper Doğan, defended in İzmir Kâtip Çelebi University, Social Science Institute in 2017.

Giriş

Modern toplumlarda artan hareketsiz yaşam ve düzensiz beslenme nedeni ile görülme sıklığı giderek artan obezite, birey ve toplum sağlığını tehdit eder hale gelmiştir. Obezite görülme sıklığı tüm yaş gruplarında hızla artmıştır. Özellikle gelişmiş ülkelerde (gelişmekte olan ülkelere kıyasla) obezite çok daha sık görülmektedir.

Obez bireylerin toplum içindeki sayısının giderek artması sonucu, toplumsal verimlilik düşmekte ve sağlık maliyetleri dolaylı olarak artmaktadır. Bireylerin aşırı kilolu olması sonucu iş verimlilikleri düşmektedir. Çalışan nüfusun verimliliğinin düşmesi sonucu ise ekonomik verimlilik düşmektedir. Ayrıca obezitenin yaygınlaşmasından ötürü, kalp ve damar hastalıkları, kanser vb. hastalıklara yakalanma olasılıkları da yükselmektedir. Obezite sonucu oluşan bu tür hastalıklar ise sağlık harcamalarını arttırabilmektedir. Bu tür dışsal maliyetler ise ülke (hatta dünya) ekonomisi üzerinde yük oluşturmaktadır. Bu nedenle, çeşitli müdahale araçlarının kullanılması gerekli görülebilmektedir.

Kamusal müdahale araçlarından biri olan obezite vergisi, piyasada oluşan ve toplum ve bireyler üzerinde yük oluşturan maliyetlerin telafisini, fiyat mekanizması ile (alkol ve tütün ürünlerinde olduğu gibi) bireylerin gönüllü olarak sağlıklı gıda tüketimine yönelmesini amaçlayan bir vergi türüdür. Ancak, obezite vergilerinin gerekli olup olmadığı veya tek başına bir etkinlik yaratabileceği konusunda tartışmalar mevcuttur. Bu bağlamda, bu çalışmada, obezite vergisinin uygulanabilirliği ve teorisi üzerinde durularak çeşitli ülke uygulamaları örnek olarak değerlendirilecektir. Çalışmanın amacı ise, obezite vergilerinin amaç-yöntem-uygulama açısından uyumlu şekilde tasarlanmasına dikkat çekmektir.

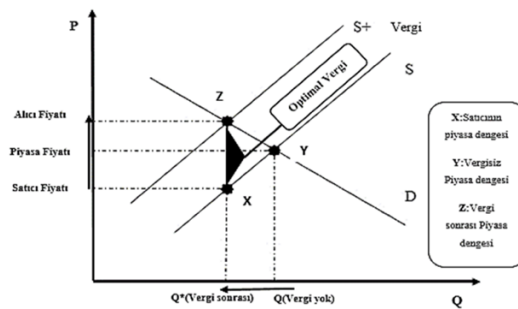
1. Obezite Vergisi ve Teorisi

Obezite vergileri, obezite oluşumuna en çok katkıda bulunan şeker ve yağ oranı yüksek olan kalorili gıda ve içeceklerin fiyatlarını artırarak bu gıdaların piyasa mekanizması içinde taleplerini azaltmayı, tüketimlerini düşürmeyi amaçlayan vergilerdir (Saruç, 2015: 104). Burada obezite vergilerinin, kamu geliri elde etmekten ziyade negatif dışsallıkların telafisine (içselleştirilmesine) yönelik alınan pigou tipi vergiler olduğuna dikkat çekilmelidir. Amaç, sağlıksız gıda tüketimi alışkanlıklarını yok etmektir. Elde edilen gelirin amacı ise, obezite ile ilgili hastalıkların tedavisinde kullanılmak üzere dışsal maliyetlerin telafisidir (Cummings, 2010: 280).

Pigou tipi vergilerin amacı piyasa aksaklıkları nedeniyle oluşan dışsal maliyetlerin telafi edilmesidir. Bunun yanında fiyat mekanizması kullanılarak negatif dışsallıklara neden olan ekonomik davranışlar yönlendirilmektedir (Altay, 2016: 66). Fakat pigou tipi vergilerin düzenleyici özelliklerinden ziyade, devletin piyasaya bir müdahale bahanesi olduğu yönünde görüşlerde mevcuttur. Bu görüşlere göre dışsal maliyetler gösterilerek piyasaya müdahale edilerek kamu geliri elde (bu tür kamu geliri elde edilmesine "Sindustry" denilmektedir) edilmektedir (Hoffer, vd., 2014: 48-49).

Pigou tipi vergilendirme ile obezite sorununun çözülemeyeceği görüşü de yaygındır. Örneğin, gıda maddelerinin vergilendirilmesinin doğru olmadığı, obezite oluşumunun karmaşık bir süreç olduğu ve obezitenin yarattığı negatif dışsallıkların sağlık sigortalarına ek prim konularak çözülebileceği ileri sürülmektedir (Marlow ve Shiers, 2010: 38). Bazı araştırmacılar ise, obezite vergilerinin, düzeltici amacından ziyade kamu bütçe açıklarının kapatılması için yerel ve ulusal idareler açısından bir araç olduğunu ileri sürmektedir (Vinelli, 2009: 1-23). Diğer taraftan, obezite sorununun çözümü için kulüp mallarının (spor tesisleri vb.) kullanılması ve diyet içerikleri konusunda kişilerin bilgilendirilmesi ile vergisel araçlar dışında politik etkinlik sağlanabileceği görüşü de mevcuttur (Craven, vd., 2012: 36-37).

Şekil 1: Pigou Tipi Vergilerin Piyasa Fiyatı Üzerindeki Etkisi

Kaynak: Nechyba, 2017:748

Şekil-1’de pigou tipi bir vergi piyasa fiyatını yükselterek piyasaya sunulan ürün miktarının azalmasına (Q-Q*) neden olmaktadır. Bu süreç obeziteye yol açan gıda gurupları üzerinde uygulanırsa, obeziteye neden olan ürünlerin tüketim miktarının kendiliğinden azalması amaçlanmaktadır. Diğer taraftan, tüketim tercihlerini değiştirmeyenler ise dışsal maliyetleri vergi ile yüklenmektedirler. Böylece, obezite sonucu ortaya çıkan dışsal maliyetlerin toplum üzerinde kalması engellenmektedir. Ancak, bu etkilerin elde edilmesi için obezite vergileri, amaç-yöntem-uygulama açısından bir bütün olarak tasarlanmalıdır. Bu unsurlara dikkat edilmesi obezite vergilerinin uygulanabilirliği açısından oldukça önemlidir.

1.1. Obezite Vergilerinin Amaçları

Teoride obezite vergileri, dışsal maliyetleri telafi eden düzenleyici vergilerdir. Fakat bu vergilerin etkinliğini belirleyen en önemli etken amaçsal uyumdur. Amaçların uyumu ve öncelik sıralandırılması obezite vergilerinin uygulanabilirliğini ve toplumsal kabul edilebilirliğini sağlamaktadır (Kabayel, 2017: 102-105).

Obezite vergileri, *ekonomik ve sosyal amaçlar* doğrultusunda uygulanmaktadırlar. Obezite vergilerinin kullanımının sosyal amacı, kamu sağlığını korumak ve daha iyi hale getirmektir (Kass, vd., 2014: 788). Çünkü obezitenin yaygın hale gelmesindeki en büyük etken, piyasada oluşan eksik ve asimetrik bilgi sonucu bireylerin sağlıksız beslenme alışkanlıkları kazanmasıdır (Harris, 2017: 113). Bu nedenle sosyal bir anlayışla devlet, bu beslenme tarzına sebep olan aşırı şekerli veya yağlı gıdalar üzerine vergi koyarak kamu müdahalesinde bulunmaktadır. Diğer taraftan, obezite vergilerinin ekonomik amacı, dışsal maliyetlerin telafisidir. Obezite vergileri, yağlı ve şekerli ürünlerin (örneğin, cips ve şekerli-gazlı meşrubatlar) aşırı tüketimi sonucu ekonomi üzerinde oluşan sosyal maliyetin ilgili ürünlerin piyasa fiyatı üzerine ek bir vergi koyularak telafisini amaçlamaktadır. Daha açık bir ifade ile, obezite vergilerinin ekonomik amacı piyasa başarısızlığının ekonomi üzerinde oluşturduğu maliyetlerin vergi araçları ile düzenlenmesidir (Griffith, vd., 2016: 1-17).

Sosyal ve ekonomik amaçların bir bütün olarak düşünülmesi gerekmektedir. Sosyal amacın öncelikli olduğu ve bunun yanında ekonomik amaçları da gözetilen bir vergi politikası, obezite vergilerinin etkinliğini artırmaktadır. Ancak, Bazı çevreler obezite ile mücadele amacıyla koyulan vergilerin sosyal amaç dışında alındığını iddia etmektedirler. Sağlıksız gıdalara koyulan vergilerin dışsal maliyetler bahane edilerek sadece gelir amacıyla toplandığını ileri sürmektedirler (Drenkard, 2011: 1-15). İşte bu şekilde amaçsal bütünlük sağlamayan obezite vergilerinin uygulaması başarısız olmakta, piyasadan ve toplumdan aldığı tepkiler nedeniyle uygulamadan kaldırılmaktadırlar.

1.2. Obezite Vergilerinin Uygulama Yöntemleri

Obezite vergilerinin tasarlanması aşamasında dikkat edilen bir diğer unsur ise vergilendirme tekniğidir. Vergilendirme tekniği ile verginin ne üzerinden, nasıl ve ne oranda alınacağı belirlenmektedir. Bu bağlamda, obezite ile mücadeleye yönelik gıdaların vergilendirilmesinde çeşitli yöntemler kullanılmaktadır. Bunlar (Elston, vd., 2009):

- Katma Değer Vergisi (KDV) yaklaşımı,
- Diferansiyel vergilendirme,
- Seçici fiyat yaklaşımı,
- Düz oranlı vergilendirme,

Katma Değer Vergisi (KDV) yaklaşımı, obeziteye yol açan gıda gurupları veya ürünleri seçmek yerine işlem görmüş gıda guruplarının vergilendirilmesini amaçlamaktadır. Bu yaklaşım, katma değer yaratılan üretim aşamalarında uygulanacak bir katma değer vergisinin çözüm olacağını savunmaktadır. Üstelik bu yöntem ile yeni bir vergi koyma ve vergi konulacak gıda ve ürünlerin belirlenmesinde yaşanabilecek sorunları ortadan kaldırmaktadır. Ayrıca, gıda guruplarını vergilendirirken oluşabilecek istenmeyen vergilendirmelerin önüne geçilebilmektedir (Elston, vd., 2009: 186). Örneğin, süt ve yumurta gibi çiflik ürünlerinin fazla işlem görmemesi nedeniyle aşırı düzeyde vergilendirilmesi engellenmektedir (Gökbunar, vd., 2015: 595).

Diferansiyel vergilendirme, dışsal maliyet yaratan ürünlerin üzerine vergi konularak ürünlerin fiyatlarını göreceli olarak değiştirmeyi amaçlamaktadır (Altay, 2016: 68). Obezite açısından bakıldığında, diferansiyel vergilendirme ile birlikte belli gıda guruplarının (yağ ve şeker vb.) değil de belli ürünlerin vergilendirilerek dışsallıkların azaltılması amaçlanmaktadır (Gökbunar vd., 2015:595). Örneğin, şekerli meşrubatlar ve

aburcuburlar üzerine uygulanacak diferansiyel vergiler ile istenmeyen etkiler yaratmayan daha etkin bir mücadele sağlanabilir (Elston, vd., 2009: 185).

Seçici fiyat yaklaşımı, obeziteye sebep olan gıda gruplarının fiyatlarını yükselterek fiyat mekanizması aracılığıyla bir etkinlik sağlanmasını amaçlamaktadır. Bu etkinlik, obezite ile mücadeleye daha fazla katkı sağlanması ve sağlıklı beslenme alışkanlıklarının kazandırılmasıdır (Gökbunar, vd., 2015: 594). Bu nedenle seçici fiyat yaklaşımı ile yapılan vergilendirmeler, sosyal refah amaçları bakımından hükümetler tarafından en çok tercih edilen yöntemdir. Çünkü seçici vergilendirme (selective taxation) yöntemi, direkt olarak tüketici talebini paternalist bir anlayış ile etkilemektedir. Böylece tüketiciler, ekonomik davranışlarını sağlıklı gıda tüketimine yöneltmektedirler (Hoffer, vd., 2015: 3-7). Seçici fiyat yaklaşımında, seçilen gıda grubunun obeziteye neden olacak içeriğe sahip olup olmamasının yanında, seçili gıdaların erdemli mal olmadığı konusunda dikkatli davranılmalıdır. Çünkü uygulanacak bir seçici vergi, bazı mal gruplarında istenmeyen etki yaratabilir. Bu duruma en çok yağ oranı yüksek ama erdemli mal olan süt ürünlerinde rastlanmaktadır (Elston, vd., 2009: 185).

Düz oranlı vergilendirme tüm gıda grupları üzerine yapılabilir. Fakat vergi sonrası gıda fiyatlarının artmasından dolayı obezite ile mücadele yerine yetersiz beslenme (sağlıklı gıda tüketiminin azalması) sorunu ortaya çıkabilir (Gökbunar vd., 2015: 594). Örneğin, kalori temelli bir vergilendirme yapılması durumunda, sağlıklı fakat besin değeri yüksek gıdaların vergilendirilmesi sonucu istenmeyen kayıplar yaşanabilir. Bu nedenden dolayı kalori temelli genel bir düz gıda vergisi yerine, bazı gıdalardan (obeziteye neden olanlardan) düz oranlı bir gıda vergisi alınması amaca daha uygun olacaktır (Miao, 2012: 147).

2. Dünyada Obezite Vergisi Uygulamaları

Obezite vergilerinin uygulayıcısı olan ülke sayısı, hızla artmaktadır. Birçok ülke çeşitli yöntem ve kapsamda obezite vergilerini uygulamaya koymuş veya uygulamayı planlamaktadır. Verginin konusu matrahı ve oranları ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir (Saruç, 2015: 111).

Tablo 1: Dünyada Obezite Vergileri

Ülke	Vergi Kapsamı	Vergi Tipi	Başlangıç Yılı
Amerika Birleşik Devletleri	Eyaletlere göre kapsam farklıdır.	Çeşitli	Eyaletlere göre değişken
Avusturalya	Meşrubatlar, unlu mamüller, bisküvi, şekerleme	Ad valorem	2000
Bangladeş	Şekerli ve tatlandırıcı meşrubatlar, enerji içecekleri	Ad valorem	2014
Barbados	Şekerli ve tatlandırıcı meşrubatlar, enerji içecekleri	Ad valorem	2015
Belçika Krallığı	Şeker ve tatlandırıcı içeren meşrubatlar	Spesifik	2016
Danimarka	Doymuş yağ içeren ürünler	Spesifik	2014 (kaldırıldı)
Dominik Cum.	Şekerli Meşrubatlar	Ad valorem	2015
Fransa	Şekerli ve tatlandırıcı meşrubatlar	Spesifik	2012
Fransız Polenazyası	Meşrubatlar	Spesifik	2002
Finlandiya	Meşrubatlar	Spesifik	2011
Fiji Adaları Cum.	Şekerli Meşrubatlar	Spesifik	2016
Macaristan	Meşrubatlar ve Enerji içecekleri	Spesifik	2011
Mauritius Cum.	Şekerli Meşrubatlar	Şeker içeriği	2013
Meksika	Şekerli Meşrubatlar	Spesifik	2014
Nauru Cum.	Şekerli meşrubatlar ve tatlandırılmış süt	Ad valorem	2007
Norveç Krallığı	Şeker, çikolata, şekerli meşrubatlar ve tatlandırıcılar	Spesifik	1981
Samoa Cum.	Şekerli Meşrubatlar	Spesifik	1984
Şili Cum.	Meşrubatlar	Ad valorem	2015

Kaynak: Heise, vd., 2016: 21-29

Obezite ile mücadele amacıyla vergi araçlarına başvuran ülke sayısı son yıllarda giderek artmaktadır. Vergi araçlarının kullanımı ise ülkeden ülkeye farklılaşmaktadır. Bazı ülkeler, hesaplama bakımından daha kolay bir vergi tipi olan ad valorem (değer esaslı) vergiler uygulamaktadır. Bu tür vergilendirme yönteminde, verginin konusu olan ürünlere belli bir oranda vergi uygulanmaktadır. Bu vergiler, üretim ve tüketim aşamasında uygulanan katma değer vergisi veya işlem vergisi olarak uygulanabilmektedir. Diğer taraftan spesifik vergiler, bilimsel ölçü birimleri temelinde verginin konusunu oluşturan ürünlere uygulanmaktadır. Ancak vergilendirilmek istenen ürünler daha etkin bir şekilde vergilendirilmesine karşın bu vergileri hesaplamak ve uygulamak daha zor ve maliyetlidir.

Bazı önemli ülke uygulamalarından bahsetmek gerekir ise Danimarka obezite vergisi konusunda dikkat çeken bir örnektir. Danimarka, 2011 yılında uygulamaya koyduğu doymuş yağ vergisi (doymuş yağ kilosu başına 2,15 €) ile dünyada bir ilk olmuştur. Bu verginin uygulanmasına bir yıl sonra başlansa da, sadece 13 ay sonra uygulamadan kaldırılmıştır. Kaldırılma nedeni ise tüketici üzerinde istenmeyen etkilerin görülmesidir (Petkantchin, 2013: 1). Liberal çevrelerce, Danimarka'nın uyguladığı politika, yağ vergisi başarısızlığı (fat tax failure) olarak nitelendirilmiştir (Spence, 2012). Diğer taraftan, Danimarka'nın aksine bu konuda oldukça başarılı ülkeler de vardır. Örneğin Fransa, obezite vergisi konusunda başarılı sonuçlar elde etmiştir. Şekerli ve tatlandırıcılı meşrubat vergisi sonrası elde edilen sonuçlara bakıldığında, amacına hizmet eden etkin bir vergi olduğu gözlemlenmiştir. Bu verginin, özellikle aşırı kilolu bireyler, gençler ve düşük gelirli vatandaşların aşırı şeker tüketimini azalttığı gözlemlenmiştir. Vergi sonrası yapılan bir araştırmada, şekerli ve tatlandırıcılı meşrubatların vergilendirilmesi sonucu şekerli meşrubat tüketiminin kişi başı 3 litreden fazla azaldığı hesaplanmıştır. Diğer taraftan, uygulamadaki başarının bir başka nedeni kamuoyu desteğidir. Fransa'da obezite vergisine karşı bir vergi direnci oluşmamış ve toplumsal kabul verginin etkinliğini artırmıştır (Bonnet and Requillart, 2012: 22). Bir başka başarılı obezite vergisi uygulaması Meksika'ya aittir. Meksika'da uygulanan obezite vergisi, tüketicilerin taleplerinin fiyat değişimi karşısında esnek olmasından dolayı başarılı ve etkin kabul edilmektedir. Vergi sonrası yıllık şekerli içecek tüketimi kişi başına %30 oranında düşmüştür (PAHO, 2015: 33). Ayrıca, vergi sonrasında, doğal içecekler için talep artarak, tüketici davranışlarının olumlu yönde değiştiği gözlemlenmiştir (Colchero, vd., 2016: 1).

Tablo 2: Obezite Vergisi Uygulamayı Planlayan ve Uygulamaya Yeni Başlayan Ülke ve Bölgeler

Ülke	Vergi Kapsamı	Vergi Tipi	Yıl	Uygulama
Birleşik Krallık	Şekerli Meşrubatlar	Kademeli Spesifik	2018	1-100 ml'de 5 gramdan fazla şeker olanlar: Litre başı 0.30 \$ 2-100 ml'de 8 gramdan fazla şeker içeriği olanlar için: Litre başı 0.40 \$
İrlanda	Şekerli Meşrubatlar	Kademeli Spesifik	2018	Birleşik Krallık ile aynı ölçüler
Portekiz	Meşrubatlar	Kademeli Spesifik	2017	1-100 ml'de 8 gramdan az şeker olanlar: Litre başı 0.12 \$ 2-100 ml'de 8 gramdan fazla şeker içeriği olanlar için: Litre başı 0.23 \$
Güney Afrika Cum.	Şekerli Meşrubatlar	Spesifik	2017	Her 100 gram şeker içeriği için, 0.21 \$
Philadelphia, Pennsylvania	Şekerli, tatlandırıcılı içecekler	Spesifik	2017	Litre başı 0.66 \$
Boulder, Colorado	Şekerli Meşrubatlar	Spesifik	2017	Litre başı 0.88 \$
Cook County, Illinois	Şekerli Meşrubatlar	Spesifik	2017	Litre başı 0.44 \$
San Francisco Bay Bölgesi, California	Şekerli Meşrubatlar	Spesifik	2017/ 2018	Litre başı 0.44 \$

Kaynak: Duckett ve Swerissen, 2016: 27

Obezite vergilerini uygulayan ve başarılı sonuçlar elde eden ülkelerin varlığı, birçok ülkenin vergi idaresini obezite vergisi uygulama açısından istekli hale getirmiştir. Özellikle şekerli meşrubatlar, obeziteye olan katkısının birçok çevre tarafından kabul edilmesi ve beslenme bozukluklarını ortaya çıkartan bir unsur olmasından dolayı birçok ülkede vergi konusu olmaktadır. Bu ülkelerden biri de Kanada'dır. Özellikle, Amerika Birleşik Devletleri'nde uygulanan obezite vergileri nedeniyle Kanada'nın da bu tür vergileri uygulamasının obezite ile mücadele açısından etkin olacağına ilişkin iddialar mevcuttur (Jones, vd., 2017: 38). Ayrıca, Ekvator ve Mısır'da da obezite vergilerine ilişkin girişimlerde bulunulmuştur. Mısır'da girişim başarısız olmuştur. Ekvator'da ise aburcubur vergisi uygulanmak istenmiştir. Ancak uygulama zorlukları neden gösterilerek vazgeçilmiştir (WHO, 2016: 14). Diğer taraftan başarısız girişimlerde bulunan ülkelerin aksine, şekerli meşrubatların vergilendirilmesi konusunda bazı şehirlerde istekli girişimlerde bulunulmuş ve şehir meclislerinde buna ilişkin kararlar alınmıştır (WCRF, 2016).

İrlanda Cumhuriyeti, obezite vergileri konusunda Birleşik krallık ile aynı uygulama temelinde şekerli meşrubatları vergilendirme planı yapmaktadır. Diğer taraftan Portekiz ve Güney Afrika Cumhuriyeti, obezite ile mücadele amacıyla vergi araçlarının kullanımına bu yıldan itibaren başlamıştır (DNT, 2016: 12). Ayrıca, Amerika Birleşik Devletleri'ne bağlı bazı bölgelerde de ülkedeki artan gıda ve şeker vergisi eğilimine uygun olarak şekerli ve tatlandırıcı içeren içeceklerin tüketimine yönelik vergi uygulanmasına başlanmaktadır. Bu bölgelerden elde edilen vergi gelirin yıllık 340-360 milyon \$ arası olması tahmin edilmektedir (Krieger, 2016).

Türkiye'de obezite ile mücadelede kamu politikası geliştirmek için Sağlık Bakanlığı tarafından (Türkiye Halk Sağlığı Kurumu'nca) bir program başlatılmıştır. Bu programda ele alınan konulardan biri erdemsiz malların tüketiminin azaltılması amacıyla vergi araçlarının (ayrıca sağlıklı gıda sübvansiyonlarının teşviki) kullanımınıdır (THSK, 2013: 61). Bununla beraber Maliye Bakanlığı'ndan da, konuya ilişkin politika geliştirmesi istenmektedir. Yani, Türkiye'de obezite vergisi uygulanma ihtimali ilerleyen dönemlerde olası gözükmektedir. Ancak uygulanacak olan verginin kapsamı ve türü oldukça önem arz etmektedir. Eğer, katma değer vergisi veya özel tüketim vergisi ile ad valorem bir vergi uygulanırsa, hedef alınan gıda ürünlerinin vergilendirilmesi konusunda farkındalık düşük düzeyde olabileceğinden ötürü, tüketicilerde mali anestezi etkisinin görülme olasılığı yüksektir. Ancak obezite vergisinin ekonomik ve sosyal etkilerinin gözlemlenmesi açısından kendine özgün bir vergi uygulanması daha verimli olacaktır (Ayyıldız ve Demirli, 2015: 75). Bu nedenle, son dönemde ağırlıklı olarak uygulanmaya başlanan spesifik özellikli bir obezite vergisinin seçici vergilendirme yöntemi ile uygulanması daha etkin olabilir (Kabayel, 2017: 104-105).

Sonuç

Obezite ile mücadele amacıyla vergi araçlarının kullanımı birçok ülke tarafından uygulamaya konmuş veya uygulanması için çalışmalar yapılmıştır. Fakat bir kamu müdahalesi aracı olarak obezite vergilerinin kullanımı ve etkinliği konusunda tam bir uzlaşma henüz yoktur. Aslında obezite vergilerinin uygulanmasından ziyade bu vergilerin iyi bir şekilde tasarlanması daha önemlidir. Eğer obezite vergisi iyi şekilde tasarlanmaz ise neden olduğu aksaklıklar ile tartışma konusu olmaktadır. Fakat iyi tasarlanmış bir obezite vergisi (örneğin Fransa'da) etkinliğin sağlanmasına vesile olduğundan ötürü desteklenmektedir. Ayrıca, obezite vergilerinin tasarlanması ve uygulanmasından başka önemli bir konu daha vardır. Bu konu kamuoyu desteğidir. Kamuoyu tarafından yüksek oranda destek alan bir obezite vergisinin kabul edilebilirliği yüksek olduğu için daha başarılı sonuçlar elde edilmesi olasıdır. Bu nedenle verginin tasarlanması sürecinde, kamuoyunun görüş ve isteklerinin de dikkate alınması önem arz etmektedir.

Dünyadaki obezite vergisi uygulamalarına bakıldığında, son yıllarda obezite vergileri uygulayan ülke sayısı artmıştır. Birçok ülkede obezite vergilerinin pozitif etki yaratmasından dolayı dünya genelinde 22 ülke, obezite vergilerini bölgesel veya ulusal düzeyde çeşitli şekillerde uygulamakta veya uygulanmasını planlamaktadır. Diğer taraftan, obezite vergilerinin birçok ülkede uygulanması, obezite vergilerinin küresel boyutta kabul edildiğini göstermektedir. Ayrıca, uygulama sayısının artışı obezite vergilerinin düzenleyici bir vergi olarak uygulanabilirliğinin arttığının bir göstergesidir.

Türkiye'de uygulanabilecek bir obezite vergisinin toplum tarafından kabul edilmesi oldukça önemlidir. Dünya örneklerine bakıldığında, toplumsal desteğin vergi araçları ile birlikte obezite ile mücadelenin başarı düzeyini artırdığı görülmektedir. Bu nedenle, tasarlanacak olan vergi araçlarından önce bu konuda toplumsal bilinç yaratılmalı ve verginin gelir amacı taşımayan düzenleyici bir yapıda olduğu anlatılmalıdır. Ayrıca, verginin uygulanması amacı ile seçilen yöntemde başarı düzeyini artıracaktır. Türkiye'de düz oranlı ve değer esaslı bir

vergilendirmeden ziyade seçici ve spesifik nitelikte bir vergilendirme gıda tüketimini olumsuz yönde etkilemeyen daha etkin bir vergilendirme olacağı ileri sürülebilir.

Kaynakça

- Altay, A. (2016). Kamu Maliyesi Teorisi, Gelişimi, Kapsamı. 2. Baskı, No:55, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Ayyıldız, Y., Demirli, Y. (2015). Obezite Vergisine İlişkin Halkın Düşünceleri: Türkiye’de Bir Alan Araştırması. *Business and Economics Research Journal*, 6 (2), 59-79.
- Bonnet, C., Requillart, V. (2012). Sugar Policy Reform, Tax Policy and Price Transmission in the Soft Drink Industry (No:4). Transparency of Food Pricing, Working Paper.
- Colchero, M., Popkin, B., Rivera, A., Wen Ng, S. (2016). Beverage purchases from stores in Mexico under the excise tax on sugar sweetened beverages: observational study. *British Medical Journal*, 352 (1), 1-9.
- Craven, B.M., Marlow, M.L., Shiers, A.F. (2012). Fat Taxes and Other Interventions Won't Cure Obesity. *Economic Affairs*, 32 (2), 36-40.
- Cummings, J. (2010). Obesity and Unhealthy Consumption: The Public-Policy Case for Placing a Federal Sin Tax on Sugary Beverages. *Seattle University Law Review*, 34 (1), 273-298.
- Department National Treasury (2016). Taxation of Sugar-Sweetened Beverages (No:8). Economics Tax Analysis Chief Directorate of Republic of South Africa, Policy Paper.
- Drenkard, S. (2011). Overreaching on Obesity: Governments Consider New Taxes on Soda and Candy (No:196). Special Report of Tax Foundation, Washington.
- Duckett, S., Swerissen, H. (2016). A sugary drinks tax: recovering the community costs of obesity. ISBN: 978-1-925015-95-9, Grattan Institute.
- Elston, J., Stanton, K., Levy, D. (2009). “Tax Solutions to the External Costs of Obesity”. Zoltan J. Acs and Alan Lyles (Eds.). Obesity, Business and Public Policy (171-190). Northampton: Edward Elgar Publishing.
- Griffith, R., Lührmann, M., O’Connell, M., Smith K. (2016). Using taxation to reduce sugar consumption (No:BN180). The Institute for Fiscal Studies, ISBN:978-1-911102-09-0.
- Gökbunar, R., Doğan, A., Utkuseven, A. (2015). Obezite ile Mücadelede Bir Kamu Politikası Aracı Olarak Vergilerin Değerlendirilmesi. *Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22 (2), 581-602.
- Harris, M. (2017). Imperfect Information on Physical Activity and Caloric Intake. *Economics and Human Biology*, 28 (1), 112-125.
- Heise, T., Katikireddi, V., Pega, F., Gartlehner, G., Fenton, C., Griebler, U., Sommer, I., Pfinder, M., Lhachimi, S. (2016). Taxation of sugar-sweetened beverages for reducing their consumption and preventing obesity or other adverse health outcomes. *The Cochrane Collaboration, Cochrane Data base of Systematic Reviews*, Issue: 08, John Wiley & Sons Publishing.
- Hoffer, A.J., Shughart II, W., Thomas, M. (2014). Sin Taxes: Revenue, Paternalism and Political Interest. *The Independent Review*, 19 (1), 47-64.
- Jones, A., Veerman, J., Hammond, D. (2017). The Health and Economic Impact of A Tax on Sugary Drinks in Canada. Hearst&Stroke Institute.
- Kabayel, M. (2017). Türkiye ve Seçilmiş Ülkelerde Obezite Vergilerinin Uygulanabilirliği. Kâtip Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye ve Mali Yönetim Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- Kass, N., Hecht, K., Paul, A., Birnbach, K. (2014). Ethics and Obesity Prevention: Ethical Considerations in 3 Approaches to Reducing Consumption of Sugar-Sweetened Beverages. *American Journal of Public Health*, 104 (5), 787-795.
- Krieger, J. (2016). “Cook County makes soda taxes 5 for 5 this week!” [http://www.healthyfoodamerica.org/cook_county_makes_soda_taxes_5_for_5_this_week] Erişim Tarihi: 16/03/2017.
- Marlow, L., Shiers, A. (2010). Would Soda Taxes Really Yield Health Benefits?. *Regulation*, 33 (3), 34-38.

- Miao, Z. (2012). Three essays on tax policies addressing the obesity epidemic and associated calorie intake. Iowa State University, Doctoral Thesis, Iowa.
- Nechyba, T. (2017). Microeconomics, Issue:02, Boston: Cengage Learning.
- Pan American Health Organization (2015). Taxes on Sugar-sweetened Beverages as a Public Health Strategy: The Experience of Mexico. WHO Publications, ISBN:978-92-75-11871-9.
- Petkantchin, V. (2013). Nutrition taxes: the costs of Denmark's fat tax. The Institute economies Molinari (IEM), Economic Notes.
- Saruç, N. (2015). Obezite Ekonomisi: Kamu Politikaları-Obezite Vergileri. No:41, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Spence, P. (2012). "Denmark admits its fat tax failure. Adam Smith Institute" [<https://www.adamsmith.org/blog/tax-spending/denmark-admits-its-fat-tax-failure>] Erişim Tarihi: 17/03/2017.
- Türkiye Halk Sağlığı Kurumu (2013). Türkiye Sağlıklı Beslenme ve Hareketli Hayat Programı (2013-2017). Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı, ISBN:978-975-590-311-8.
- Vinelli, R. (2009). "Sugar Taxes Aren't Sweet: The Case Against Taxes on Sugar-Based Drinks" [<https://ssrn.com/abstract=1410068>] Erişim Tarihi: 22/02/2017.
- World Cancer Research Fund (2016). Use economic tools to address food affordability and purchase incentives. Erişim: 16/03/2017. [<http://www.wcrf.org/sites/default/files/Use-Economic-Tools.pdf>].
- World Health Organization (2016). Fiscal Policies for Diet and Prevention of Noncommunicable Diseases. Technical Meeting Report, Geneva: WHO Publication.